

HÜRMÜZ'DEN SRAFFA'YA: PETROL ŞOKU MU, BÖLÜŞÜM SAVAŞI MI?

Modern savaşlar artık yalnızca konvansiyonel askeri kapasiteyle değil, esas olarak finansal dayanıklılık ve likiditeyle sınırlandırılmaktadır. Petrol fiyatları, faiz oranları ve bütçe disiplini arasındaki hassas denge, günümüz jeopolitiğinin görünmeyen sınır hattını oluşturmaktadır. Bu tartışmanın tam kalbinde ise dünyanın en kritik düğüm noktası yer alır: Hürmüz Boğazı.

Ancak, bu yazının amacı yalnızca bir boğazın jeopolitiğini anlatmak değildir. Asıl hedef, petrol fiyatındaki her sıçramanın ardında yatan bölüşüm mekanizmasını – yani ücret ile kâr arasındaki mücadeleyi – Piero Sraffa'nın fiyat teorisinin ışığında yeniden düşündürmektir. Çünkü Hürmüz'de yaşanan her gerilim, aslında küresel gelirin nasıl dağıtılacağına dair sessiz, ama şiddetli bir savaştır.

Bir Coğrafi Tanımdan Öte: Küresel Enerji Darboğazı

Hürmüz Boğazı, Basra Körfezi'ni dünyaya bağlayan bir su yoludur. Dünya petrol ticaretinin yaklaşık %20'si, Katar'ın LNG ihracatının büyük bölümü ve Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt, BAE gibi ülkelerin ham petrol sevkiyatı bu dar koridordan geçmek zorundadır. Bu nedenle İran'dan gelen her tehdit – tanker tacizi, mayın döşeme, drone saldırıları – yalnızca askeri bir haber değildir. Aynı anda petrol fiyatlarını, tanker sigortalarını, küresel enflasyonu, merkez bankası politikalarını ve finansal piyasaları etkileyen bir finansal olaya dönüşür.

Uluslararası deniz hukukunda Hürmüz, “uluslararası geçiş rejimi” kapsamındadır ve tek bir devletin keyfi kapatması pratikte mümkün değildir. İran'ın avantajı boğazı tamamen kapatabilmesi değil, boğazı sürekli riskli hale

getirebilmesidir. Bu risk, küresel piyasalarda fiziksel kesintiden çok, fiyatlama davranışını tetikler. Ancak bu fiyatlamanın doğasını anlamak için iktisadın temel bir yanılığını ele almak gerekir.

Sraffa'nın Gözlüğü: Fiyat = Ücret + Kâr

Piero Sraffa, 1960 tarihli Malların Mallarla Üretimi adlı çalışmasında fiyat sistemini şu temel denklem üzerine kurmuştur: Birim GSYH = Ücret + Kâr. Makro düzeyde "maliyet" diye ayrı bir kalem yoktur. Bir şirketin maliyeti, başka bir şirketin geliridir. Fiyatın bileşenleri sadece ücretler ve kârlardan oluşur.

Bu denklem, "maliyet enflasyonu" kavramını baştan geçersiz kılar. Petrol fiyatı yükseldiğinde şirketler "maliyetlerim arttı, bu yüzden fiyatları artırmak zorundayım" derler. Oysa makro iktisadi gerçek şudur: Maliyet diye bir şey yoktur. Olan şey, kârın bir kısmının başka bir sektöre transfer edilmesidir. Petrol fiyatındaki artış, enerji üreticilerinin kârıdır. Bu artışı "maliyet" gibi sunup nihai fiyata eklemek ise kâr marjlarının genişlemesinden başka bir şey değildir.

Dolayısıyla Hürmüz'deki her jeopolitik gerilim, Sraffacı bir olaydır: Gelirin ücretlerden kârlara doğru yeniden dağıtıldığı bir an. Piyasaların "beklenti" veya "korku" ile fiyatlama, bu bölüşüm mücadelesinin yalnızca tetikleyicisidir. Asıl belirleyici, şirketlerin fiyatlama gücü ve kâr hırsıdır.

Kâr İtişli Enflasyon: "Maliyet" Aldatmacasının Gerçek Adı

Hürmüz kaynaklı her fiyat artışı şu mekanizmayla işler:

- Belirsizlik ortamı, şirketlere fiyatları rekabetçi seviyenin üzerinde belirleme izni verir.
- Enerji şirketleri olağanüstü kârlar elde eder. Bu kârlar, bir sonraki halkada "üretim maliyeti" diye gösterilerek diğer sektörlerle aktarılır.

·Zincirin sonunda hanehalkı, artan kâr marjlarının faturasını öder.

Buna literatürde kâr itişli enflasyon denir. Ancak Sraffa'nın dilinde bunun adı doğrudan bölüşüm savaşıdır. Petrol fiyatındaki her sıçrama, ücretlerin reel satın alma gücünü aşındırırken, üretim zincirindeki kâr paylarını artırır. "Maliyet enflasyonu" söylemi, bu sürecin karakterini gizleyen bir ideolojik araçtan ibarettir.

Küresel Gelir Transferi ve Derinleşen Makro Dengesizlikler

Petrol fiyatlarında yaşanacak her şok, yalnızca bir fiyat artışı değil, aynı zamanda kontrolsüz bir küresel gelir transferi mekanizmasıdır. Bu mekanizma üç temel dengesizliği tetikler:

1. Cari denge ve küresel dengesizliklerin kronikleşmesi: Enerji ithalatçısı ülkelerin dış ticaret açıkları hızla büyürken, enerji ihracatçısı ülkelerin ticaret fazlaları rekor seviyelere ulaşır. Bu durum küresel sermaye akımlarında simetrik olmayan bir yığılmaya neden olur.

2. Finansal istikrarsızlık ve borç sarmalı: Artan enerji faturası nedeniyle yükselen döviz talebi, özellikle enerji bağımlılığı yüksek yükselen ekonomilerde yerel paralar üzerinde devalüasyon baskısı yaratır. Dış borç çevirme maliyetleri artar, potansiyel borç krizlerine zemin hazırlanır.

3. Kâr itişli enflasyonun yayılması: Enerji şirketlerinin elde ettiği olağanüstü kârlar, girdi maliyeti kılıfıyla diğer sektörlere aktarılır ve genel fiyat düzeyinde kalıcı artışlara yol açar. Bu, enflasyonun yalnızca arzdan değil, doğrudan kâr marjlarından beslendiği bir süreçtir.

Büyüme Rejimi ve Hanehalkı Üzerindeki Baskı

Enerji darboğazının yarattığı bu tablo, nihayetinde küresel

refah üzerinde ciddi bir erozyona yol açar. Petrol fiyatlarındaki sert yükseliş, hanehalkının harcanabilir gelirini doğrudan aşındırarak tüketim talebini baskılar. Enerji fiyatı yalnızca benzin değil; gıda, ulaşım, ısınma, lojistik, elektrik ve üretim zincirinin merkezindedir. Ücret artışlarının enerji enflasyonunu takip edemediği dönemlerde orta sınıfın tüketim kapasitesi belirgin biçimde geriler.

Talep yönlü bu daralma, “üretim maliyetlerindeki artış”la birleştiğinde (ki bu artış aslında başka bir sektörün kârıdır, makro düzeyde maliyet değildir):

- IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların küresel büyüme tahminlerini aşağı yönlü revize etmesi,
- Sanayi üretiminde kapasite kullanım oranlarının gerilemesi,
- Dünya ekonomisinin stagflasyon (durgunluk içinde enflasyon) sarmalına yaklaşması kaçınılmaz hale gelir.

Küresel Talebi Belirleyen ABD ve Büyüme Rejiminin Değişimi

Bu bölüm mücadelesinin arka planında bir başka gerçek daha vardır: Küresel talebi belirleyen ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Dünya ekonomisi uzun süre küreselleşme, ucuz enerji, düşük faiz ve bol likidite kombinasyonu sayesinde büyüdü. Bu büyümenin temel kaynağı, ABD Merkez Bankası'nın (Fed) likidite genişlemesi ve düşük faiz politikalarıdır. Amerikan tüketicisinin borçlanma ve harcama kapasitesi, küresel talebin lokomotifi olmuştur.

Ancak kalıcı enerji şokları – Hürmüz kaynaklı olsun ya da olmasın – bu mimariyi tersine çevirmeye başlıyor. Yüksek enerji maliyetleri (ki aslında kâr transferidir) ABD'de bile enflasyonu yükseltirken, Fed'i faiz artırımına zorluyor. Faizler yükseldikçe, küresel likidite daralıyor ve ABD kaynaklı talep baskılanıyor. Bu da şu soruyu kaçınılmaz kılıyor:

Küresel ekonomi artık “büyüme” döneminden daha düşük büyüme,

hatta dönemsel “küresel küçülme” rejimine mi geçiyor?

Hürmüz'deki her gerilim, bu soruyu daha acil hale getiriyor. Çünkü bir yanda kr marjlarını korumak isteyen Şirketler, diğer yanda daralan talep ve artan iŐsizlik riski var. Sraffa'nın denklemi burada bir kez daha devreye girer: GSYH'nin ücret ve kar olarak bölüŐümü, siyasi ve kurumsal bir mücadeledir. Petrol Şokları bu mücadeleyi görünür kılar.

Olası Senaryolar ve Sonuç

Hürmüz'de tam ve kalıcı bir kapanma tüm aktörler için yıkıcı olacağından, en olası senaryo kontrollü gerilimdir: İnan zaman zaman tansiyonu yükseltir, petrol fiyatı oynar, sigorta primleri artar, ancak savaŐın eŐiđine gelinmez. Daha sert bir aksama durumunda stratejik rezervler ve alternatif hatlar devreye girer. Teorik ekstrem senaryo (tam kapanma) ise herkes için çok maliyetlidir, bu nedenle rasyonel aktörler tarafından seçilmez.

Ancak, hangi senaryo gerçekleŐirse gerçekleŐsin, altını çizmemiz gereken gerçek Şudur: Her enerji Şoku, bir bölüşüm savaşıdır. Petrol fiyatındaki artış “maliyet” değil, başka bir sektörün kârıdır. Fiyatın cret ve krdan ibaret olduğunu hatırlayan Sraffacı bakıŐ, bugünün jeopolitik analizinin ufkunu geniŐletmektedir.

Hürmüz Boğazı, bir deniz geçidinden çok; küresel gelirin nasıl blŐleceđine dair bir arenadır. ABD'nin talep yaratma kapasitesi, bu arenanın kurallarını belirlerken, Sraffa'nın denklemi bize her fiyat etiketinin ardında bir dağılım kavgası olduğunu fısıldar. Ve bu kavgada, “maliyet enflasyonu” söylemi, yalnızca krların artmasını meŐrulaŐtıran bir örtüden ibarettir.